

Siuda, P. (2015). Kompetencje informatyczne a informacyjne – uczniowie i nauczyciele, *Spotkanie informacyjne „Jak wspomagać szkoły w pracy z E-podręcznikami?”*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, 29.06.2015-01.07.2015, Raszyn k. Warszawy.

Piotr Siuda

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

Kompetencje informatyczne a informacyjne – uczniowie i nauczyciele

Dzisiaj o kompetencjach cyfrowych napisano bardzo dużo, zwykle uznając, że bycie kompetentnym cyfrowo wiąże się z „prawidłowym”, bo będącym z korzyścią dla kogoś, korzystaniem z internetu (Talja i Lloyd, 2010). Różni badacze (pedagodzy, socjolodzy, medioznawcy) w różny sposób patrzą na kwestię omawianych kompetencji, za każdym razem podkreślając konieczność ich nabywania czy utrwalania.

Podmiotem działań mają być przede wszystkim ludzie młodzi, przy czym kategorię tę rozumie się bardzo szeroko – istniejąca literatura zwraca uwagę na potrzebę odpowiedniego edukowania przedszkolaków, uczniów różnych etapów szkolnych (szkoła podstawowa, gimnazjum, szkoła średnia) czy studentów (Livingstone, 2003, 2009). Kompetencje należy wpajać różnymi drogami – przede wszystkim formalną, czyli po prostu w szkole lub na uczelni.

W literaturze naukowej wyróżnia się kilka podejść do kompetencji cyfrowych, między innymi to określane mianem podejścia generycznego. Przejawia się ono konstruowaniem najróżniejszych katalogów kompetencji powstających zwykle w ramach jakiegoś projektu z zakresu edukacji medialnej lub stanowiących część większego tekstu. Są one spisem tego, co młodzi powinni wiedzieć, jakie umiejętności posiadać i czego być świadomi, jeśli chcą być internetowo kompetentni (por. Rozkosz i in., 2014). Katalogów istnieje tak dużo, że bardzo trudno byłoby je wszystkie wymienić. Badacze tworzą je zwykle na „zlecenie” instytucji naukowych, organizacji trzeciego sektora czy agencji rządowych¹.

¹ Warto wspomnieć o anglojęzycznych katalogach, takich jak katalog American Association of School Librarians, katalog American Association of School Librarians i Association for Educational Communications and Technology, katalog Council of Australian University Librarians czy katalog The International Federation of Library Associations and Institutions.

Ciekawy zestaw kompetencji zaproponowano w ramach projektów z cyklu *Dzieci sieci* (Siuda i in., 2013; Siuda i Stunża, 2012). Do tej pory zrealizowano dwa takie zadania: *Dzieci sieci – kompetencje informacyjne najmłodszych* oraz *Dzieci sieci 2.0 – kompetencje komunikacyjne młodych*. Badania finansowane były z grantów Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego i trwały od lipca 2012 roku do grudnia 2013 roku. Abstrahując od celu tych projektów – a była nim diagnoza kompetencji cyfrowych polskich uczniów szkół podstawowych i gimnazjów – warto zaznaczyć, że zespół badawczy przedstawił właśnie katalog kompetencji cyfrowych. Ujmując sprawę ogólnie, można stwierdzić, że ten katalog ma charakter syntetyzujący – jest swoistym zwierciadłem wielu różnych podobnych zestawień. Katalog liczy sobie kilka stron raportu badawczego, przy czym podzielony jest na najbardziej ogólne części, bardziej szczegółowe standardy oraz przykładowe wskaźniki. Części oraz standardy przedstawiają się następująco (wszystkie one dotyczą zachowań młodych w internecie):

- **Część I.** Zachowania informacyjne
 - **Standard 1.** Sprawne i skuteczne docieranie do informacji
 - **Standard 2.** Krytyczna ocena informacji
- **Część II.** Zachowania produkcyjne
 - **Standard 3.** Tworzenie, przetwarzanie i prezentowanie treści
 - **Standard 4.** Prawne aspekty produkowania i dystrybucji treści
- **Część III.** Życie w internecie
 - **Standard 5.** Empatia i wizerunek
 - **Standard 6.** Bezpieczeństwo i prywatność
 - **Standard 7.** Partycypacja w społecznościach internetowych

Wspomniane wyżej standardy – a także związane z nimi kompetencje – da się łatwo podzielić na dwojakiego rodzaju. Po pierwsze można mówić o umiejętnościach informatycznych wiążących się z „twardą” obsługą komputera, oprogramowania czy konkretnych narzędzi sieciowych (choćby portale typu *social networking*). Patrząc na przedstawiony katalog, to właśnie części II i III mogą być potraktowane jako zawierające wiele takich kompetencji. Ważna jest tutaj umiejętność tworzenia, przetwarzania i prezentowania przekazów (część II.). Bardzo dobrze jest, gdy młoda osoba wrzuca do sieci własne zdjęcia lub filmy, potrafi w różny sposób remiksować, przerabiać materiały w niej

znalezione, używa ich do własnych kreatywnych zajęć. Istotne jest (standard 5. i 6.) bezpieczne korzystanie z internetu czy też budowanie swojego wizerunku w taki sposób, aby był on z korzyścią dla budującego. Młodzi powinni być w sieci towarzyscy (standard 7.), to znaczy powinni partycypować w społecznościach. Można powiedzieć, że osobie kompetentnej informatycznie nie jest obce:

- Zrobienie zdjęcia/nakręcenie filmu smartfonem i „wrzucenie” tego materiału na stronę.
- Przygotowanie grafiki (na przykład tak zwanego memu internetowego) przy użyciu odpowiedniego oprogramowania.
- Wykorzystanie programów do obróbki (i/lub łączenia ze sobą) zdjęć, grafik, filmów video, dźwięku.
- Umiejętne blokowanie przed obcymi osobami treści udostępnianych na swój temat na portalach typu Facebook (chodzi o umiejętność kontrolowania ustawień prywatności).
- Używanie silnych haseł czy odpowiednich nicków (takich, które nie dają żadnych wskazówek odnośnie do tożsamości danej osoby).
- Umiejętne postępowanie w wypadku bycia ofiarą cyber-przemocy, polegające na utrwaleniu obraźliwych treści (zgodnie z zasadą „zablokuj, skopiuj, poinformuj”, czyli najpierw odcięcie się od agresora [nie rozmawianie z nim], skopiowanie wszystkich obraźliwych komunikatów oraz powiedzenie o całej sprawie rodzicom lub nauczycielom).
- Zdobywanie nowych znajomych w społecznościach wirtualnych – komunikowanie się z nimi w sposób zgodny z przyjętymi w danej grupie regułami (komentowanie, umieszczanie wpisów na „wallu” i tak dalej).

Owe informatyczne, „twarde” umiejętności można zestawić z bardziej „miękkimi” kompetencjami informacyjnymi (por. Tuominen, Savolainen i Talja, 2005). Odpowiadają one standardowi nr 1. i 2. z modelu². Sprawne i skuteczne docieranie do informacji (standard 1.) oznacza, że na przykład chcąc wyszukać w sieci jakąś informację, należy dostosować narzędzie wyszukiwania do rodzaju poszukiwanej treści. Każdy powinien wiedzieć, że pomocy szkolnych najlepiej jest szukać w serwisach typu Wikipedia, a opisów filmów

² Warto zaznaczyć, że zastosowane tutaj rozróżnienie kompetencji informatycznych i informacyjnych ma charakter wyłącznie analityczny. Jest zatem nieco sztuczne w tym sensie, że obydwa typy są ze sobą mocno związane – wykazanie się jednymi kompetencjami nie wyklucza zastosowania drugich. Na przykład obsługa oprogramowania do tworzenia grafik w sieci pociąga za sobą konieczność wyszukania czy kontrolowania danych informacji. Samo przeszukiwanie treści w internecie również odbywa się przy pomocy konkretnych narzędzi.

choćby w Filmwebie. Poza tym dobrze jest posiadać różne umiejętności, na przykład wpisywania odpowiednich (dających najlepsze rezultaty) słów kluczowych do wyszukiwarek internetowych. Chodzi zatem o dostosowanie własnej potrzeby informacyjnej do źródła informacji (jeszcze jeden przykład dotyczy tego, że inne pytanie wpisuje się do wyszukiwarki Google, inne zadaje użytkownikom forum internetowego), ale także formułowanie pytań pomocniczych (na przykład: kiedy nie rozumie się terminów pojawiających się w treści szkolnego zadania, szuka się ich objaśnienia w internetowej encyklopedii lub słowniku). Standard 1 obejmuje także wszelkie kompetencje związane z wiedzą na temat tego, że w sieci istnieje wiele różnych źródeł informacji. Uogólniając, ktoś biegły w posługiwaniu się internetem powinien:

- wyliczyć różne źródła informacji (na dany temat) i z nich korzystać (a także porównać wyszukaną treść z materiałami drukowanymi);
- wiedzieć, że w różnych źródłach internetowych znajdują się różne ujęcia tego samego problemu;
- wiedzieć, że rezultaty wyszukiwania za pomocą wybranej wyszukiwarki będą uzależnione od algorytmu, jakiego używa dostawca narzędzia (warto zatem korzystać z kilku wyszukiwarek, oprócz popularnego Google wyszukać informacje również w Bing.pl czy Yahoo.com);
- wiedzieć, że rezultaty wyszukiwania w określonym serwisie mogą być zależne od danych, jakie się zamieszcza w swoim profilu w tym serwisie;
- wykorzystywać powiązania pomiędzy źródłami (na przykład pomiędzy artykułami w Wikipedii; przechodzenie od grafiki w Google Grafika do strony internetowej, gdzie grafika jest opublikowana);
- udoskonalać wykorzystywane techniki wyszukiwawcze (na przykład stosować filtr w wyszukiwarce Google; porównywać użyteczności oferowane przez różne wyszukiwarki; patrzeć na trzecią, czwartą, piątą [i dalej] stronę wyszukiwania w Google [a nie tylko na pierwszą]).

Kolejną wymaganą kompetencją informacyjną jest krytyczna ocena informacji (standard 2.), między innymi zdanie sobie sprawy, że źródła sieciowe mogą się mylić. Artykuł na Wikipedii może zawierać wiele nieścisłości, które każdy sprawnie posługujący się internetem powinien wyłapać, a przynajmniej rozumieć konieczność weryfikacji znalezionych

wiadomości (na przykład wówczas, gdy znajdzie się coś przestarzałego). Podsumowując zdolność krytycznej oceny, można powiedzieć, że młody człowiek powinien:

- odnajdywać, wybierać i oceniać informacje pod kątem aktualności, dokładności, ważności, wiarygodności źródła (domena, instytucja sprawcza, autorytet nauczyciela, wszechstronności);
- zwracać uwagę na renomę portalu (profesjonalne agencje prasowe, strony instytucji naukowych lub rządowych, wydawcy prasy opiniotwórczej szczegółowo sprawdzają zamieszczane na swoich łamach informacje);
- odnajdywać wiadomości o autorze danej informacji, a także źródła, z których autor korzystał oraz oceniać jego intencje (na przykład: sprawdzenie, czy tekst podpisany jest przez autora imieniem i nazwiskiem, a nie pseudonimem; sprawdzenie, czy autor podaje kontakt do siebie; czy wskazuje miejsce pracy i afiliację; wyszukiwanie opinii o autorze; przejrzanie jego wcześniej publikowanych materiałów; określenie na czyje teksty, badania, artykuły się on powołuje i czy te materiały są rzetelne);
- znajdować informację alternatywną (przedstawiającą inny punkt widzenia) do tej, którą się odnalazło;
- rozróżniać, które partie tekstu na stronie internetowej są faktami, a które opiniami (na przykład w prognozie pogody wskazywać, że faktami są dane meteorologiczne, a opiniami wypowiedzi autora o wpływie deszczu na nasze samopoczucie);
- wskazywać, co jest (w danym serwisie, na danym blogu, forum itd.) reklamą, a co nią nie jest (na przykład wskazywać, które treści są reklamą, nawet jeśli nie są oznaczone jako reklamy);
- weryfikować materiały wizualne (zdjęcie, które wygląda realnie, może być fotomontażem; można wykorzystać wyszukiwarkę obrazów, żeby sprawdzić, czy w sieci dostępne są podobne materiały);
- korzystać z wiedzy autorytetów (na przykład znalezienie na stronie uczelni lub instytucji naukowej specjalisty w danej dziedzinie i napisanie maila z prośbą o radę lub opinię).

Odróżnienie kompetencji informatycznych i informacyjnych opiera się nie tylko na wspomnianej wcześniej miękkości/twardości – można je również zestawiać pod względem skuteczności nabywania przez młodych ludzi. Jak pokazało bardzo wiele badań – w tym zadania *Dzieci sieci* – uczniowie zdecydowanie lepiej wypadają pod względem umiejętności

informatycznych. Sprawne posługiwanie się konkretnymi urządzeniami, programami czy narzędziami sieciowymi to coś, co odróżnia pokolenie młodych od wcześniejszych pokoleń. W związku z tym relacja uczniowie-nauczyciele, jest najlepszym ucieleśnieniem tak zwanej kultury prefiguratywnej. Margaret Mead (2000), która ukuła samo pojęcie, stwierdziła, że z kulturą tą mamy do czynienia wówczas, kiedy młodsze pokolenia przekazują wiedzę technologiczną pokoleniom starszym. Prawdopodobnie ta daje się zauważyć pod względem umiejętności informatycznych – uczniowie często lepiej od opiekunów wiedzą, jak posługiwać się siecią na poziomie technologicznym. Podkreślić warto, że tylko na tym poziomie. O ile bowiem osoby starsze mogą gorzej radzić sobie z technologią, to jednak są zdecydowanie bardziej kompetentne pod względem informacyjnym. Ze względu na swój wiek i wiążące się z nim życiowe doświadczenie, nauczyciele potrafią lepiej zdobywać w sieci informacje, a także potrafią się do nich krytycznie ustosunkować.

Kompetencje informacyjne mają ogromne znaczenie, jeśli spojrzymy na nie z perspektywy Otwartych Zasobów Edukacyjnych (OZE). Zaznacza się tutaj ważna rola nauczyciela – w tym nauczyciela bibliotekarza. To właśnie on powinien wskazywać, że OZE mogą być uznane za rzetelniesze źródło informacji od wielu innych. Możliwość łatwego publikowania i rozpowszechniania informacji w internecie otwiera pole do nadużyć, gdyż wielu treści nikt nie weryfikuje. Wiele osób zamieszcza informacje zniekształcone, niepełne lub po prostu nieprawdziwe. Przyczyny takich zachowań są różne, może to być niefrasobliwość, wrogość polityczna, rasowa czy religijna, niechęć do określonej osoby, zwykły dowcip lub żart. Zwykle OZE są wolne od tego typu obciążeń – nauczyciel powinien uwrażliwiać, że zasoby te mogą być uznane za bardziej godne zaufania. Nie jest to naturalnie regułą (czego najlepszym dowodem jest chyba Wikipedia) i dlatego ważne jest wskazanie, że także do OZE należy podchodzić z dystansem. Nie jest tak, że ze wszystkimi informacjami znalezionymi wskutek korzystania z otwartych zasobów należy się bezwarunkowo zgadzać: nauczyciele powinni wyrabiać krytyczne podejście do wszelkich zdobytych informacji i umiejętność odróżniania faktów od opinii autora.

Bibliografia:

- Livingstone, S. (2003). Children's use of the internet: Reflections on the emerging research agenda. *New Media & Society*, 5(2), 147-166.
- Livingstone, S. (2009). *Children and the Internet*. Cambridge-Malden: Polity Press.
- Mead, M. (2000) *Kultura i tożsamość: Studium dystansu międzypokoleniowego*. Warszawa: PWN.
- Rozkosz, E.A., Siuda, P., Stunża, G.D., Dąbrowska, A.J., Klimowicz, M., Kulczycki, E., Muszyński, D., Piotrowska, R., Sieńko, M. i Stachura, K. (2014). Information and Media Literacy of Polish Children According to the Results of "Children of the Net" and "Children of the Net 2.0" Studies. W: S. Kurbanoglu, S. Špiranec, D. Mizrachi, R. Catts (red.). *Information Literacy: Lifelong Learning and Digital Citizenship in the 21st Century* (s. 263-273). Cham: Springer.
- Siuda, P. i Sunża, G.D. (red.) (2012). *Dzieci Sieci – kompetencje komunikacyjne najmłodszych: Raport z badań*. Gdańsk: Instytut Kultury Miejskiej.
- Siuda, P., Stunża, G.D., Dąbrowska, A.J., Klimowicz, M., Kulczycki, E., Piotrowska, R., Rozkosz, E., Sieńko, M. i Stachura, K. (2013). *Dzieci Sieci 2.0. Kompetencje komunikacyjne młodych*. Gdańsk: Instytut Kultury Miejskiej.
- Talja, S. i Lloyd, A. (2010). Integrating theories of learning, literacies and information practices. W: A. Lloyd i S. Talja (red.). *Practising Information Literacy: Bringing Theories of Learning, Practice and Information Literacy Together* (s. VIII-XX). Wagga Wagga: Centre for Information Studies.
- Tuominen, K., Savolainen, R., Talja, S. (2005). Information literacy as sociotechnical practice. *Library Quarterly*, 75, 329-345.

